W. K. 8°
440

SLUB
Wir führen Wissen.
http://digital.slub-dresden.de/id481046518/1
Serbski institut Sorbisches Institut

SLUB
Wir führen Wissen.
http://digital.slub-dresden.de/id481046518/2
Serbski Sorbisches institut Institut

959

JÓZEF PÁTA

BOŽENA NĚMCOWA

1820—1862

BUDYŠYN 1932

ŠIŠĆ SMOLEŔEC KNIGŁYŚIŠĆERŃE A KNIGŁARŃE

W. K
440

SLUB
Wir führen Wissen.
http://digital.slub-dresden.de/id481046518/3
Serbski institut Sorbisches Institut

SLUB
Wir führen Wissen.
http://digital.slub-dresden.de/id481046518/4
Serbski institut Sorbisches Institut

Jos. Pätz

Božena Němcová
(1820–1862)

SLUB
Wir führen Wissen.
http://digital.slub-dresden.de/id481046518/6
Serbski Sorbisches institut Institut

JÓZEF PÁTA

BOŽENA NĚMCOWA

1820—1862

Serbska centralna knihownja w Budyšinje
W. K. 8° 440

BUDYŠYN 1932
ŠIŠĆ SMOLEŔEC KNIGŁYŠIŠĆERŃE A KNIGŁARŃE

SLUB Wir führen Wissen. http://digital.slub-dresden.de/id481046518/7 Serbski Sorbisches institut Institut

WÓSEBNY WÓTŚIŠĆ Z „DOM A SWĚT“ XXII.

SLUB
Wir führen Wissen.
http://digital.slub-dresden.de/id481046518/8
Serbski Sorbisches
institut Institut

„Nejwosebńejša ceska spisowaśelka Božena Němcowa jo pó dlějšej chórosći 21. januara (1862) w Praze humrěła.“

Tak pisašo budyšynski „Łužičan“ III. l. 1862 na str. 28, pódawajucy łužyskim Serbam tužnu powesć wó smerśi welikeje ceskeje spisowaśelki a psi tom teke powesć wó jeje žyweńu a literarnem žěle.

Łužičan pokazowašo na rědne powedańcka Boženy Němcoweje z ceskego ludowego žyweńa, na jeje ludowe basnicki a wósebne na roman „Babička“ (Stara mama) — „jeje nejsławńejše žěło, półne poezije a cysće narodnego žyweńa, kótarež změjo trajucu ważnosć w ceskej literaturе . . . “

W samskem lětniku Łužičana 1862 na str. 120—122 bu wótśišćany pśełožk basnicki „Wó rědnej psirodnej žowce“ ze zběrkow Boženy Němcoweje, we IV. lětniku Łužičana 1863 jo hujšła basnicka „Ńebjaski wósc a swěty Pětš“ a tak dalej huchadachu někotare pokazki z literarnego žěła Boženy Němcoweje, wšykne w górnoserbskej rěcy. We wósebnych kniglickach jo hujšeł górnoserbski pśełožk Stareje mamy: Naša wowka w Budyšyńe 1883 wót Filipa Rězaka, kótaryž jo we swójom

SLUB Wir führen Wissen. http://digital.slub-dresden.de/id481046518/9 Serbski Sorbisches institut Institut

pśełožku někotare ceske nałožki ze serbskimi zaměnił.

Górnoserbska „Naša wowka“ jo se wšyknym cytaŕam ŵelgin spódobała. Jurij Libš, znaty serbski spisowaśel, pśijaśel pěsnika Jakuba Ćišinskego a profesora Arnošta Muki, powita tegdom we „Łužicy“ II. 1883, str. 90, Rězakowy pśełožk z ŵelikeju radosću kaž źěło — „kótarež nam cełe žyŵeńe, wósebne pak rědne a glucne casy źiśestwa z ŵelikeju wěrnosću a ŵelikim znaśim hopisujo...“

Skóro pó tom wótśišća Jurij Kral, tegdom pražski student, źinsa deŕe znaty serbski słownikaŕ, we „Łužicy“ III. 1884, str. 38 a d. lubosne hulicowańe „Kněz hucabnik“. Dejeto wótśišća dr. Mikławš Krječmaŕ powedańcko Rozarka (Hobspomńeśe nadobneje duše) w pratyji Krajan 1925.

W Dolnej Łužycy su se najwětšemu zajimu wjaselili kniglicki słowaksk. spisowaśelki Kristiny Royoweje. Ale po pśewrośe prědna dolnoserbska pěsńaŕka Mina Witkojc jo se spóznała z literarnym źěłom Boženy Němcoweje a jo se hutšobńe do ńogo zalubowała. We swójom Casniku jo zachopiła wótśišćowaś swóje pśełožki z Boženy Němcoweje: W lětniku 1930 powedańcko Baruška, „wěrne tšojeńe ze stareje pśěze“ — Carśik, gnujuce hulicowańe Sotśi, w l. 1930—31 Źiwa Bara, w l. 1931 rědnu słowaksku ludowu powesć „Wó dwanasćich mjasecach“ a gano w l. 1931—32 „W groźe a pód grodom“.

SLUB Wir führen Wissen. http://digital.slub-dresden.de/id481046518/10 Serbski Sorbisches institut Institut

Pśi zachopeńku swójich pśełožkow jo napisała Mina Witkojc w Serbskem Casniku 1930, str. 45: „Hulicowańa (Boženy Němcoweje) su wšykne wětšy źěł z burskego žyweńa pisane a budu se wěsće kuždemu tak deŕe spódobaś ako powedańcka Kristiny Royoweje“.

Mina Witkojc mějašo pšawe. Powedańcka Boženy Němcoweje w jeje pśełožkach se z welikim zajimom w Dolnej Łužicy cytaju. Togodla běchu južo tśi do wósebnych kniglickow stajone a hujźechu wšykne w knigłowni Dom a swět: Baruška (1930), Źiwa Bara (1931) a něto teke W groźe a pód grodom (1932).

*

Pšašamy se, cogodla se hulicowańa Boženy Němcoweje wšyknym cytaŕam tak spódobaju?

Na to jo nam deŕe wótgronił Jurij Libš južo we hobspomńetej recenziji Rězakowego pśełožka Stareje mamy w l. 1883 ze słowami:

„Gódnosć źěła Boženy Němcoweje we tom laži, až wóna jo swóje powedańcka pó swójich samskich nazgońeńach a pódejźeńach zestajiła.“

Móžomy źinsa k tomu pśistajiś, až jo B. Němcowa swóje nazgońeńa a pódejźeńa rozmeła humelski hulicowaś.

A kake běchu žyweńske pódejźeńa ceskeje spisowaśelki, južo dawno po wšom, wósebne słowjańskem swěśe a teke we Łužycy, deŕe znateje a pśipoznateje?

SLUB Wir führen Wissen. http://digital.slub-dresden.de/id481046518/11 Serbski institut Sorbisches Institut

Božena Němcowa jo měła wósebny zajim za wejsańske žywéńe, za wejsańskich luźi, jich nałogi, jich zmysleńe a jadnańe, jich socialne półożeńe. To jo se stało togodla, dokulaž jo wóna wót małkego z wejsańskim ludom hobchadała. Wóna jo se dŕe w awstrijskem Winu (4. februara 1820) narośiła, żož jeje staŕejšej Panklojc běštej we służbach kněni Zagańskeje, ale ńedłujko pó narożeńu jo pśišła do Ratibořic pla Ceskeje Skalice, żož jo kněni swójo lětne bydleńe měła.

Maś B. Němcoweje (Nowotna) běšo z ceskeje wsy, nan Pankl běšo awstrijski Nimc. Dokulaž běšo wón z domu pšec a maś jo měła ŵele źěła w groźe, dejašo se wo mału Barunku (Boženu) jeje stara mama staraś.

A stara mama Barunki Panklojc běšo dobra, pobožna žona, kótaraž jo swój ceski narod ŵelgin lubowała a kótaraž jo źiśi wjadła k spšawnemu, kśesćijańskemu a narodnemu žywéńu. W groźe jo se tegdom jano nimski powědało a teke staŕejšej Barunki mjaz sobu se jano nimski rozgrańaštej. To jo měło wliw na Barunku, kótaraž jo była ŵelgin rědna a kótarejž jo se mjaz nimskimi kněžymi ŵelgin spódobało....

Do šule jo Barunka chójźiła we Skalicy a we Chwalkowicach. Jo deŕe huknuła, stawńe jo knigły cytała a skóro jo zachopiła sama teke pěsńe a hulicowańa pisaś w — nimskej rěcy... Dokulaž běšo ŵelgin rědna, pśi tom chuda, bójašo se jeje maś wó

SLUB Wir führen Wissen. http://digital.slub-dresden.de/id481046518/12 Serbski institut Sorbisches Institut

jeje cesć a togodla jo ju jużo w jeje sedymnasćich lětach w l. 1837 hudała za financowego respicienta Jozefa Němca, wo pěśnasćo lět staršego.

*

Běšo to ẃelika ńegluka za Barunku Panklojc. Wóna jo se hudała bźez lubosći, jano aby tej swójej mańe po wóli była. Mjaz ńeju a jeje cłowekom běšo ẃeliki rozdźěł nic jano w lětach, ale teke w natuŕe. Jozef Němec běšo tšochu gruby, ńehobstawny, pla swójeje hušyny ńelubowany, howacej dobry Cech. Cesto jo dejał swójo město pśeměńowaś, někotary raz jo teke bźez źěła był.

Božena Němcowa jo z nim ẃele huśerpeś dejała. Jo dejała z nim cesto hobydleńa a města pśeměńowaś: Cerẃeny Kostelec, Josefow, Litomyšl a Polna su byli prědne města, źož jo B. Němcowa bydliła a źož jo jużo spóznała, co žyẃeńe jo: jo měła sama jużo tśi źiśi (Ignac, Karlo, Dora) a w Praze, do kótarejež jo w l. 1842 pśišła, jo se jej syn Jarosław narośił.

W Polnej jo Božena Němcowa dostała do rukow kniglicki ceskego romantiskego spisowaśela Jozefa Kajetana Tyla, kótaryž wó ceskem ludu a jogo pśichoźe pód nimskim kněstwom ẃelgin tužńe pisašo.

Tegdy jo se Božena Němcowa spomńeła na słowa swójeje stareje mamy, na jeje lubosć k ceskej rěcy a ceskej zemi, kak jo wóna cesto groniła: „Lube źiśi! Swój k swójomu! Lubujśo cesku zemju ako swóju maś, źěłajśo za ńu ako dobre źiśi, a wóna nikula ńezajźo!“

SLUB Wir führen Wissen. http://digital.slub-dresden.de/id481046518/13 Serbski Sorbisches institut Institut

A tegdom jo se Božena Němcowa z nimskeje spisowaśelki do ceskeje pśehobrośiła, tak ako něga jo se z Matom Kósykom stało po pśecytańu sławnych Šafaříkowych knigłow wó słowjańskich rěcach a literaturach.

Taku móc maju w dobrych hutšobach kuždе dobre knigły.

*

Božena Němcowa jo ned tegdom deŕe zapśimnuła, kaku gódnosć ma maśeŕne słowo, kak móžo maś se staraś wó narodne hukubłańe swójich źiśi a jo napisała swójo prědne ceske literarne źěło — basńu Žonam ceskim (1843):

„Žony ceske! Maśeŕe ceske! — —
Za gluku swójeje drogeje domowńe
wšykne swóje mócy hoprujmy!“

Tak jo wółała młoda spisowaśelka a póžedała wót ceskich žonow a maśeŕow, aby wóni kaž muže teke někaki hopor na hołtaŕ domowńe półožyli.

„Źiśe, słodke mě, žońe z ńebja dany dar —
Maśeŕe, nejdrožše, což mamy,
źiśe! dajmy domowni na hołtaŕ!
Žony ceske, maśeŕe ceske!
Jadnučka nam buźi radosć:
naše źiśi za tu našu drogu
domowńu hukubłaś!“

*

SLUB Wir führen Wissen. http://digital.slub-dresden.de/id481046518/14 Serbski institut Sorbisches Institut

W Praze jo se Božena Němcowa skóro spóznała ze wšyknymi ceskimi spisowaśelami a jo spóznała teke druge słowjańske ludy. W jeje dušy běšo ẃelike płoḿe ceskego a słowjańskego cuśa. Ẃele jo cytała a swóje nazgońeńa mjaz wejsańskim ludom jo kśěła teke w kniglickach hulicowaś.

Nejṕerẃej jo zapisowała narodne basnicki, pótom jo póspytowała teke samske originalne hulicowańa pisaś. Jeje śerṕeńe jo jej dało dłymoke zrozḿeśe za człowesku nuzu a człowęske śerṕeńa, dłymoke sobucuśe a lubosć k wšyknym pónižonym, śim wěcej, dokulaž jo wóna sama chóra była a jo dejała stawńe z nuzu wójowaś: z Pragi jo lěta 1845 ze swójim człowękom do Domažlic pśišła, pótom do nimskich Wšerub, do Nymburka, Liberca . . . , stawne drogowańe, ńeměr, ńedostatk, nuza, śerṕeńe. A gaž jeje człowęk bu do dalokeje Hungańskeje (Słowakskeje) pśesajźony, jo sama wótjěła ze swójimi źišimi do Pragi, źož jo ju hutšoba šěgnuła a źož jo wóna swójim źišom lěpše hukubłańe daś mogła.

W Praze jo pilńe študowała a pisała, weto pak jo měła ẃeliku nuzu: jo dejała se sama ze swójim literarnym žełom žywiś a casy teke hyšći swójomu człowękoju pomagaś.

Hulicowańa Boženy Němcoweje zbuźowachu ẃelike glědańe wšyknych ceskich a słowjańskich cytarow a pśińasechu Božeńe Němcowej ẃeliku cesć, pśi tom pak bóžko — mało ṕeńez . . .

SLUB Wir führen Wissen. http://digital.slub-dresden.de/id481046518/15 Serbski institut Sorbisches Institut

Człowek Boženy Němcoweje ńejo rad wiźeł, až jogo manźelska tak na zjawnosć hustupijo, až wólńe z młodymi mužskimi (spisowaśelami) hobchada, cesto jej humjatowašo, a cesćona spisowaśelka pśi tom běšo młogi raz głodna. Jano spisowaśelska źěłabnosć běšo jej hochłoźeńe. W ńej jo namakała swóju gluku.

Tak jo nazběrała ludowe basnicki a powesći, kótarež su hujšli w Praze w lěśe 1845—47 (7 zwězkow), pózdźej teke słowakske basnicki a powesći (1857—58). Z dobrym pśigótowanim na jeje realistiske hulicowańa běchu narodopisne študije, hopisowańe krajinow a drogowańow. Božena Němcowa jo ńele drogowała a jo teke ńele luźi spóznała.

Tak jo mogła zachopiś pisaś swóje powedańcka ze žyweńa wejsańskego ludu, wósebne deŕe jo huńeła hulicowaś žeńske charaktery. Su to jeje rědne źěła, hušej hospomńete a teke w Serbach znate: Baruška (1853), Sotśi, Rozarka (hobej 1855), Źiwa Bara (1856) a druge, a nejsławńejše źěło, klasiske hulicowańe Stara mama (1855), hulicujuce nejglucńejše źiśestwo Boženy Němcoweje, źěło, napisane w nejžałosńejšem casu jeje žyweńa.

*

We wšyknych swójich źěłach pódawa Božena Němcowa człowecne tšojeńa wěrńe a pšawe, z huńelskim idealizmom, z procowanim wo polěpšowańe człowecnego ducha, człowecneje duše. Spisowaśelka jo deŕe wěźeła, až swět jo pólny nuze a bědy, weto pak

SLUB Wir führen Wissen. http://digital.slub-dresden.de/id481046518/16 Serbski Sorbisches institut Institut

jo kšuśe wěriła do nimerneje lubosći a dobroty, na kótarymaž se cełe žywéńe zakłada. Człowek mózo teke tegdom glucny byś, gaž sam — daśi pónižony — jo žywy za gluku drugich.

Božena Němcowa bu ze swójimi powedańckami załožarka ceskego wejsańskego powedańcka husokeje gódnosći, z noweju demokratiskeju filozofiju wó rownosći a rownopšawosći wšyknych luźi, bźez socialnych rozdźělow, tak až to sebe póżeda źinsajšy cas. Swóje mysli wó tom jo stajiła do powedańckow Pódgorska wjas (1856), Chude luźe (1861), We groźe a pód grodom (1862) a drugich, w kótarychž jo kšěła pokazaś na rozdźěł mjaz ludowym a kněskim stawom a w kótarychž jo deŕe huměła zwězaś charakteristiku ludu ze socialnymi reformami.

Božena Němcowa jo teke k prědnemu razu pokazowała na nuznosć lěpšego hukubłańa žeńskich. Wóna běšo prědna wójowańka za žeńske pšawa.

Cela jeje źělabnosć jo jej pśińasła nic jano pśijaśelstwo młogich cytarow, ale teke wele winikojstwa mjazy konservativnymi luźimi tegdejšego casa. Božena Němcowa jo se něga tomu smjała, jo hopisała na pśikład hobgrańarske złosne žeńske w źiwadłownem hobrazku „Kofejowe towarišstwo“, ale z wětšego jo śežko ńasła swójo pónižone półożeńe. Stawny ńedostatk jo zgóršował jeje chórosć a chórosć zasej ńejo pśiwdała wěcej pisaś. K smerśi chóra jo wótjěła nazymu 1861 do Litomyšla, źož jo kšěła se pla znatego knigłyśišćaŕa Augusty ako korektorka

SLUB Wir führen Wissen. http://digital.slub-dresden.de/id481046518/17 Serbski Sorbisches institut Institut

zežywiś a pśi tom jo kśěła tam teke swóje zgromaźone spisy hudawaś.

Ale jo huglědała jano prědny zwězk swójich spisow. Město Litomyšl jo na hobspomńeśe tužnego pśebywańa Boženy Němcoweje hugotowało w lěśe 1932 (junij—august) hustajeńcu jeje źěła a žyweńa, a na wjaży, w kótarejž jo bydliła, jo dało zasajźiś hobspomńeńsku delku.

Jozef Němec jo dejał pó swóju manźelsku pśijěś a 21. januara lěta 1862 jo Božena Němcowa w Praze pśed casom — jano 42 lět stara na zachopeńku swójogo huḿelskego źěła — humŕeła.

Jeje zakopowańe mějašo kralojski raz: cały narod pśewožowašo na kjarchob ńeglucnu žonu, ẃeliku spisowaśelku, kótarejež žyẃeńe jo było kaž ẃeliki roman.

Za kašćom su šli teke słowjańske bratśi, wěsće teke serbske młožeńcy, w Praze študujuce, Bulgaŕe a Chórwaty w narodnej drastwe.

A tužna powesć wó smerśi autorki Stareje mamy leśešo do celego ceskego a słowjańskego swěta, teke do Serbow.

*

Humŕeła jo Božena Němcowa, jeje śěło měrńe wótpocywa na starem wyšegrodskem kjarchobe, ale jeje duch, jeje hutšoba jo dale mjazy nami žywa. Jo žywa w tych rědnych hulicowańach, kótarež nam do dolnoserbskeje rěcy rědńe a pšawe pśełožujo spisowaśelka Mina Witkojc.

SLUB Wir führen Wissen. http://digital.slub-dresden.de/id481046518/18 Serbski Sorbisches institut Institut

Snaź toś ta dolnoserbska pěsńaŕka nam raz teke napišo sama swóje powědańcka z wejsańskego žywěńa dolnoserbskego ludu!

Psíspomńeśe: Nejlěpše knigły wo Božeńe Němcowej napisaštej profesora W. Tille: Božena Němcová, Praga, 3. hudawk 1920, a Zd. Nejedlý: Božena Němcová, Praga 1927. — Celkownu charakteristiku jeje žywěńa a źěła we zwisku z celeju češkosłowakskeju literaturu jo pódał prof. A. Novák: Přehledné dějiny lit. čes., Olomuc, 3. hud. 1922. — Zgromaźone spisy B. N. (Dílo B. N.) I—XIV. w nejpólńejšem hudawku jo zrědował dr. M. Novotný, Praga 1928—1930.

SLUB Wir führen Wissen. http://digital.slub-dresden.de/id481046518/19 Serbski institut Sorbisches Institut

SLUB
Wir führen Wissen.
http://digital.slub-dresden.de/id481046518/20
Serbski Sorbisches
institut Institut

SLUB
Wir führen Wissen.
http://digital.slub-dresden.de/id481046518/21
Serbski institut Sorbisches Institut

SLUB
Wir führen Wissen.
http://digital.slub-dresden.de/id481046518/22
Serbski Sorbisches institut Institut

SLUB
Wir führen Wissen.
http://digital.slub-dresden.de/id481046518/23
Serbski institut Sorbisches Institut

SLUB
Wir führen Wissen.
http://digital.slub-dresden.de/id481046518/24
Serbski Sorbisches
institut Institut

SLUB
Wir führen Wissen.
http://digital.slub-dresden.de/id481046518/25
Serbski institut Sorbisches Institut

SLUB
Wir führen Wissen.
http://digital.slub-dresden.de/id481046518/26
Serbski Sorbisches
institut Institut